

ВІДГУК
 офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
ХАЛИМОНА Сергія Івановича на дисертацію
ГРАНКІНОЇ Валентини Ігорівни
 на тему «**Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі**», поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Правове регулювання здійснення наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі є актуальною проблемою як науково-теоретичного, так і прикладного порядку, оскільки перспектива вступу України до Європейського союзу не лише додає їй нових прав, але й покладає на неї всю повноту відповідальності за взяті на себе міжнародні зобов'язання. Одними із таких зобов'язань є скорочення чисельності осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, і як наслідок – більш широке застосування так званих альтернативних позбавленню волі покарань. Саме на такий підхід націлює прогресивна міжнародна спільнота, яка в останні десятиріччя приділяє найпильнішу увагу вирішенню проблеми застосування альтернативних видів покарань як реального шляху досягнення цілей покарання з мінімальним обмеженням прав і свобод людини.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до положень Програми діяльності КМУ п. 19.3 «Створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань», затвердженої постановою КМУ від 12 червня 2020 року № 471, Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках, затвердженої розпорядженням КМУ від 16 грудня 2022 р. № 1153-р, Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 119/2021 від 24 березня 2021 року, пункту 4.1.5. «Шодо розвитку альтернативного (позасудового) та досудового

врегулювання спорів», Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року, пріоритетного напряму «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, затвердженої рішенням загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачкою, є обґрунтованими і переконливими. Авторка використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України. Список використаних джерел складає 168 найменувань.

Дисерантка у роботі спирається на доволі значну за обсягом емпіричну базу, яка включає анкетування 90 співробітників уповноважених органів з питань пробації протягом 2020–2021 років, рішення національних судів, а також власний восьмирічний досвід практичної роботи, набутий в уповноважених органах з питань пробації ДУ «Центр пробації». Уміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій визначається тим, що запропонована наукова робота є одним з перших в укримінально-виконавчій науці науковою роботою, що присвячена комплексному дослідженю наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, на думку опонента, слід віднести такі:

1) *вперше* – визначено пробацію як законодавчо-обґрунтовану систему соціально-правової діяльності, що реалізується за рахунок симбіозу контрольних, наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються до засуджених (та до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням в порядку статей 75, 79, 104 КК України); *доведено необхідність* оптимізації процесу здійснення відбору інформації для провадження досудової пробації у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою та які знаходяться в місцях попереднього ув'язнення. Запропоновано ввести в штатний розпис додаткові посади старших інспекторів УОП, які територіально працюватимуть у підрозділах максимально наближених до СІЗО/ УВП за питаннями інших підрозділів; *обґрунтовано потребу* оптимізації комунікативної складової в процесі провадження наглядової пробації в частині виклику засуджених до уповноважених органів з питань пробації. Запропоновано внесення зміни до законодавства щодо встановлення обов'язковості надання, окрім копії судового рішення та розпорядження, копії розписки засудженого з ознайомленням про необхідність явки до територіального підрозділу пробації та власним діючим номером телефону; *запропоновані зміни* до законодавства, спрямовані на вдосконалення визначення правосуб'ектності осіб, здатних здійснювати направлення доручень щодо контролю за перетином кордону засуджених осіб, позбавлених цього права.

2) *удосконалено* – процес реалізації досудової пробації в частині розширення переліку суб'ектності осіб, щодо яких складається досудова доповідь. Запропоновано внесення змін до частини 2 статті 314-1 КПК України, які б стосувались складення досудової доповіді щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку, осіб (представників уповноважених органів пробації), які повинні бути присутніми під час підготовчого судового засідання. Запропоновано відповідно до частини 2 статті 314 КПК України, включити орган пробації до кола учасників, які викликаються та можуть бути присутніми під час підготовчого судового

засідання; підходи до розгляду питання про погодження заяви засудженого на виїзд за межі України. У частині інформування засудженого пропонується можливість розгляду уповноваженим органом з питань пробації заяви та винесення постанови про погодження на виїзд з України засудженої особи (або відмову у погодженні) тривалістю «не більше п'яти робочих днів». У частині інформування суміжних органів, у разі винесення постанови УОП про погодження на виїзд з України, пропонується інформування не лише територіального органу Національної поліції України за місцем розташування УОП, а й Державної прикордонної служби України.

3) *дістали подальшого розвитку* – теоретичні положення про застосування до засуджених обов’язків, достатніх та необхідних для досягнення цілей покарання. Запропоновано покладання на суб’ектів пробації основного обов’язку у вигляді повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції та додаткового у вигляді відшкодування заподіяної шкоди\збитків. Це має покращити контрольно-наглядову складову при удосконаленні реалізації наглядової пробації.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що викладені у праці висновки та пропозиції є основою для використання їх: а) у науково-дослідній роботі – під час подальшої теоретичної розробки проблем застосування наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі; б) у законотворчому процесі – при удосконаленні норм кримінально-виконавчого та кримінального закону у частині правової регламентації наглядової пробації; в) у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності практики здійснення контрольних та наглядових функцій, в рамках реалізації наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань; г) у навчально-методичній діяльності – під час підготовки начально-методичних рекомендацій, підручників та посібників з кримінально-виконавчого права, а також у ході

викладання таких дисциплін, як «Кримінально-виконавче право», «Кримінальне право», «Кримінологія».

Оцінка змісту дисертації. Авторка правильно визначає мету дослідження і відповідно до неї завдання дослідження: визначити засади запровадження служби пробації в Україні; дослідити поняття та сутність пробації а також наглядової пробації; вивчити зарубіжний досвід організації діяльності служби пробації; встановити роль взаємозв'язку досудової та наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань; визначити роль використання оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; встановити особливості застосування реалізації наглядової пробації під час виконання альтернативних позбавленню волі покарань; визначити головні напрями удосконалення діяльності в процесі здійснення наглядової пробації.

Перший розділ «Загальні засади дослідження інституту наглядової пробації» присвячений аналізу зasad запровадження інституту пробації в Україні, проаналізовано стан дослідження проблем інституту наглядової пробації, визначено поняття та сутність наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі, а також вивчено Зарубіжний досвід застосування пробації та покарань, альтернативних позбавленню волі.

Дисерантка констатує що основними передумовами запровадження інституту пробації в Україні стали: ратифікація Україною міжнародних нормативно-правових актів в рамках євроінтеграції; розвиток кримінально-виконавчої політики в напрямі гуманізації; вивчення як на доктринальному рівні, так і на рівні громадських обговорень питання доцільності впровадження інституту пробації та імплементації міжнародного досвіду діяльності у відповідні служби в Україні. Остаточне формування інституту пробації в Україні відбулось у 2015 році із прийняттям ЗУ «Про пробацію» (с. 100).

Авторка зазначає, що за своєю суттю у вузькому сенсі пробація є різновидом умовного засудження і поєднує нагляд з боку спеціальних

державних органів з наданням соціальної допомоги. Залишенному на свободі засудженному встановлюються певні обмеження і вимоги, яких правопорушник має додержуватись та виконувати протягом встановленого рішенням суду іспитового строку. Однак, якщо розглядати пробацію в широкому сенсі та більш детально, це специфічна кримінально-правова інституція з осяжним, але вельми значним переліком функцій та механізмів втілення їх у життя. Не лише робота з умовно засудженими особами, а й безперервне забезпечення виконання покарань, альтернативних позбавленню волі та адміністративних стягнень у поєднанні з контролюючими та наглядовими функціями.

Зміст поняття «наглядова пробація» можна визначити як здійснення наглядових та соціально-виховних заходів, що здійснюються відповідно до закону по відношенню до осіб, засуджених до альтернативних позбавленню волі покарань, в тому числі до осіб, звільнених від відбування покарання; пропонується власне тлумачення терміну «наглядова пробація», відповідно якого наглядова пробація це система контрольно-наглядових та соціально-виховних заходів, яка включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної, асертивної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених на них судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.

Заслуговує на підтримку пропозиція дисерантки використати практику застосування засобів електронного контролю (електронний моніторинг) у поєднанні із ГР, що є економічно сталою альтернативою більш затратного та коштовного позбавлення волі та можливістю здійснення відшкодування заподіяної шкоди. Авторка пропонує імплементувати в КК України такі обов'язки: утримання особи від значного вживання алкогольних напоїв, відшкодувати заподіяну шкоду\збитки, своєчасне повідомлення

співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції (с. 103).

Другий *розділ «Наглядова пробація при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі як засіб забезпечення безпеки суспільства»* присвячений аналізу значення досудової пробації в системі наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань та механізму реалізації наглядової та соціально-виховної роботи при роботі із суб'єктами наглядової пробації.

Досліджуючи значення досудової пробації в системі наглядової пробації авторка дійшла висновку, що застосування досудової пробації у зарубіжних країнах порівняно з вітчизняним законодавством має спільні та відмінні риси. Спільними є – складання досудової доповіді для подачі в судові органи, необов’язковість прийняття рішення про підготовку досудової доповіді, індивідуальність щодо кожного конкретного випадку. Відмінність - більш широкий застосовний суб’єктний склад: обвинувачений (а не підозрюваний); ініціювання складання доповіді - судом, прокурором, обвинуваченим, захисником. Зібрана інформація (відсутність події або складу злочину) не використовується в якості підстави для закриття кримінального провадження.

Здобувачка звертає увагу, що при реалізації функцій досудової пробації є непоодинокі випадки необхідності проведення досудової доповіді у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою. У зв’язку із значною відстанню між уповноваженими органами пробації та СІЗО, великою витратою часу на дорогу є низька ефективністю діяльності співробітників. З метою усунення цього недоліку пропонується введення в штатний розпис додаткових посад співробітників уповноважених органів пробації, які працюватимуть у підрозділах максимально наблизених до СІЗО/УВП. Авторка процес виправлення розуміє як примусовий вплив на засудженого з метою внесення коректив в його (її) соціально-психологічні властивості, нейтралізацію негативного ставлення та забезпечення дотримання положень закону про кримінальну відповідальність. Забезпечення

виправлення і ресоціалізації засуджених є одним з найважливіших напрямків діяльності системи кримінально-виконавчих органів (с. 155156).

У *розділі 3 «Напрями удосконалення реалізації наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі»* охарактеризовано особливості впровадження міжнародних стандартів в сфері виконання альтернативних покарань, можливість імплементації в національну правозастосовну практику та особливості розвитку професійної компетенції персоналу органів пробації.

Авторкою проаналізовано основні принципи і рекомендації щодо сприяння використанню заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, а також мінімальні гарантії особам, щодо яких застосовуються відповідні альтернативи. Констатується, що правила поширяються на всі сфери кримінальної юстиції від стадії порушення кримінального провадження до подальшої ресоціалізації засудженого, однак носять рекомендаційний характер. Констатується, що Європейські правила містять чітко окреслені рекомендації щодо методів роботи кримінально-виконавчих органів та участі в їх діяльності громадськості. З огляду на важливість місії залучення волонтерів до роботи із суб'єктами пробації та часткову неукомплектованість підрозділів, вважаємо за необхідне залучати до волонтерства людей з певними морально-вольовими якостями. Враховуючи специфіку діяльності, яка є доволі небезпечною, авторитет та багаторічний професійний досвід ми пропонуємо дополучати до волонтерства колишніх співробітників правоохоронних органів (пенсіонерів МВС, НП), які б з великою вірогідністю працювали та здійснювали позитивний вплив на засуджених, за умови певної компенсації їх діяльності.

Заслуговує на увагу позиція авторки, що діяльність співробітників пробації тісно пов'язана з «кейс менеджментом», суттю якого є фактично санкціоноване законом втручання в життя правопорушника, спрямованого на управління процесом його соціалізації. Кейс-менеджмент покликаний зменшити ризик вчинення повторних кримінальних правопорушень шляхом

послідовного планування, здійснення та припинення надання послуг у межах вироку (с.221-222).

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. У загальному позитивно оцінюючи зміст рукопису дисертації, слід відзначити наявність низки дискусійних питань, нечіткість і недостатню переконливість обґрунтування окремих положень, міркувань та висновків актора, зокрема:

1) дисерантка на рівні окремого підрозділу (3.2) розглянула низку проблемних питань, що виникають у діяльності персоналу органів пробації. У контексті цього, а також практичного досвіду роботи авторки в органах пробації, цікаво почути експертну думку, як «розатестація» осіб начальницького складу підрозділів пробації може вплинути на ефективність виконуваних завдань досліджуваного інституту;

2) на стор. 37–38 здобувачка наголошує на певних організаційно-правових проблемах взаємодії уповноважених органів з питань пробації та підрозділів Національної поліції України. Дійсно, позбавлення підрозділів Національної поліції України повноважень щодо проведення індивідуально-профілактичної роботи негативно позначається на стані законності у процесі реалізації наглядової пробації. Відтак, які пропозиції за вказаним напрямом (форми діяльності відповідних суб'єктів тощо), на думку дисерантки, є найбільш актуальними в умовах сьогодення?

3) у підрозділі 1.3, присвяченому визначенню поняття та сутності наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі, дисерантка значну увагу приділяє історико-правовим аспектам діяльності кримінально-виконавчої інспекції як попередника уповноважених органів з питань пробації (стор. 55–60). Ми схвально оцінюємо таку спробу авторки, проте вважаємо, що краще було б відповідний матеріал подати у підрозділі 1.1 «Засади запровадження інституту пробації в Україні».

4) навряд чи вірним буде твердження авторки, що органи КВІ не використовували у своїй діяльності жоден з інструментів соціально-виховного

впливу на асоціальну поведінку та зміну свідомості правопорушників у бік соціалізації (с. 125);

5) підрозділ 2.2 має назву «Механізм реалізації наглядової та соціально-виховної роботи при роботі із суб'єктами наглядової пробації». У ньому здобувачка розглянула особливості наглядової роботи, розкрила механізм оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. У свою чергу, питанням проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, приділено лише одну сторінку (с. 154).

Зазначені зауваження носять дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам (повнота викладу дисертації в опублікованих працях; виконання вимог академічної добродетелі).

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертанткою, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушень авторкою вимог академічної добродетелі. У роботу наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для наук кримінально-виконавчого циклу, а й для правозастосовної практики. Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація ГРАНКІНОЇ Валентини Ігорівни «Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а авторка ГРАНКІНА Валентина Ігорівна на підставі викладеного заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

заступник начальника кафедри
теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук, професор.

«31» березня 2023 р.

[Signature]

Сергій ХАЛИМОН

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділення контролю та документального забезпечення Національної академії Державної служби України імені Богдана Хмельницького

ПІДПОЛКОВНИК

«31» декабрь 2023 г.

Андрій КОВАЛЬЧУК